

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ AUDİTORLAR PALATASI

Auditor xidmətinin dəyərinin nümunəvi hesablama metodikası

Tərtib etdilər:

Nəcəf Talıbov – Sədrin elmi-metodik məsələlər üzrə müşaviri

Eldar Təhməzov – “Azəruçot” MMC-nin direktor-auditoru

Bakı - 2022

Auditor xidmətinin dəyərinin nümunəvi hesablama metodikası

Giriş

“Auditor xidmətinin dəyərinin nümunəvi hesablama metodikası” (Bundan sonra Metodika) “Auditor xidməti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa, Azərbaycan Respublikasında auditor fəaliyyətinin inkişaf konsepsiyasına (2021-2030-cu illər) və Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatası sədrinin 2022-ci il 20 iyul tarixli 1/24 nömrəli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Auditorlar Palatasının üzvləri arasında peşə fəaliyyətinə dair aparılmış sorğunun nəticələrinin tətbiqi ilə bağlı TƏDBİRLƏR PLANI”nın 10-cu “Auditor xidmətlərinin dövlət satınalmalarında ehtimal olunan qiymətinin müəyyənləşdirilməsi Qaydalarının hazırlanması. Noyabr 2022, N.Talıbov, E.Təhməzov.” bəndinin icrası ilə əlaqədar hazırlanmışdır.

1. Metodikanın aktuallığı və hazırlanmasında məqsəd

Metodikanın aktuallığını və hazırlanmasında məqsədini dövlət satınalmalarında ehtimal olunan optimal qiymətin müəyyənləşdirilməsi, Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatası sədrinin 2022-ci il 25 fevral tarixli 1/12 nömrəli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Auditor xidməti sahəsində haqsız rəqabət hallarının qarşısının alınmasına dair “Tədbirlər Planı”nın 9-cu bəndinin icrasını təmin etmək, auditor xidmətinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, xidmət bazarında haqsız rəqabətə yol verilməməsi və sifarişçi təsərrüfat subyektlərində auditor xidmətlərinin dəyəri barədə obyektiv fikrin formalaşdırılması təşkil edir.

2. Metodikanın normativ-hüquqi əsasları

Metodikanın normativ-hüquqi əsaslarını “Auditor xidməti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, “Dövlət satınalmaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin aidiyyəti Fərman və Sərəncamları, “Beynəlxalq Audit Standartları”, “Peşəkar Mühasiblərin Beynəlxalq Etika Məcəlləsi, (Beynəlxalq Müstəqillik Standartları ilə birlikdə), habelə müvafiq qurumların normativ aktları təşkil edir.

3. Auditor xidmətinin ehtimal olunan dəyərinin müəyyənləşdirilməsinin metodoloji əsası

Auditor xidmətinin ehtimal olunan dəyərinin müəyyənləşdirilməsi zamanı ilk növbədə metodoloji baza kimi aşağıdakı sənədlərin müddəaları əsas götürülməlidir:

- ✓ Audit sahəsində müsabiqə qaydaları və auditor seçimi üzrə metodik göstəriş (Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatası Şurasının 2017-ci il 30 iyun tarixli 288/2 nömrəli qərarı ilə bəyənilmişdir, 2022-ci il 03 oktyabr tarixli 348/2 nömrəli qərarı ilə dəyişiklik edilmişdir)
- ✓ “İctimai əhəmiyyətli qurumlarda və publik hüquqi şəxslərdə maliyyə hesabatlarının auditini aparan kənar auditorlara qarşı xüsusi tələblər” (Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatası Şurasının 2019-cu il 31 oktyabr

tarixli 313/3 nömrəli qərarı ilə I redaksiyada, 2021-ci il 12 iyul tarixli 332/7 nömrəli qərarı ilə II redaksiyada təsdiq edilmişdir.)

✓ Azərbaycan Respublikasının ərazisində göstərilən auditor xidmətlərinin dəyərinin minimum hədləri (Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatası Şurasının 2022-ci il 03 oktyabr tarixli 348/1 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmişdir).

3.1. Qiymətlərin müəyyənləşdirilməsi üzrə meyarlar

Auditor xidmətlərinin göstərilməsi zamanı qiymət formalaşması, qeyd edildiyi kimi, Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatası Şurasının 2022-ci il 03 oktyabr tarixli 348/1 nömrəli qərarı ilə Azərbaycan Respublikasının ərazisində göstərilən auditor xidmətlərinin dəyərinin təsdiq edilmiş minimum hədlərindən aşağı ola bilməz və həmin qərarın 2-ci bəndində minimum hədlərin tətbiqi auditor təşkilatları və sərbəst auditorlar üçün 2022-ci il 01 noyabr tarixindən məcburi hesab edilmişdir. Lakin, adından da göründüyü kimi bu qiymətlər minimum həddi müəyyən edir və xidməti satın alan audit istifadəçisinin maliyyə-mühasibat, vergi və sahibkarlıq fəaliyyətini səciyyəvi xüsusiyyətləri qiymətə təsir etməlidir. Düzdür, bu bir tərəfdən müsabiqədə (kotirovkada, tenderdə) qalib gəlmək şansını azalda bilər, lakin xidməti satın alan müəssisənin şərtlər toplusu kontekstində məxfi nəzərdə tutduğu qiymət obyektiv formalaşdırılırsa, belə risklər minimuma endirilər. Məsələn, auditor xidmətlərinin dəyərinin təsdiq edilmiş minimum həddi 10 000 manatdır, lakin müsabiqə elan etmiş müəssisə rabitə sahəsində fəaliyyət göstərir, sənəd dövriyyəsi digər sahələrdən dəfələrlə çoxdur, vergitutma sahəsi mürəkkəbdir (tərəfdaş kontragentləri olan qeyri-rezidentlər Azərbaycan ərazisindən və ya mənbəyindən gəlir əldə edirlər və s), audit zamanı xüsusi biznes biliyinə malik kənar ekspertlərin cəlb olunması zərurəti yaranır və s. Bu halda müəssisə satınalma məbləğini, iştirakçılardan gizli saxlamaq şərti ilə, müəyyən edilmiş minimum həddən əhəmiyyətli dərəcədə yuxarı, yeni 25 000 manat nəzərdə tuta bilər. Lakin nəzərə alınmalıdır ki, qanunvericiliklə, satınalmalar zamanı ən aşağı məbləğ təklif edən auditor qalib hesab edilməlidir ki, bu da qiymətin müəyyən edilməsinin nəticəliliyini şübhə altına alır və ən yaxşı halda, həmin auditin gələcək keyfiyyətə nəzarət proseduru və monitorinqlərində istifadə oluna bilər.

Qiymətlərin müəyyənləşdirilməsi üzrə meyarların təsirini aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

○ *Fəaliyyət sahəsinin qiymətə təsiri*

Məlumdur ki, ayrı-ayrı sahibkarlıq sahələrinin maliyyə-mühasibat işləri öz fərdi xüsusiyyətlərinə görə bir-birindən ciddi sürətdə fərqlənirlər. Belə ki, topdan və pərakəndə ticarət, nəqliyyat və turizm, sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisələrində auditi eyniləşdirmək qeyri mümkündür.

○ *Miqdar və məbləğ göstəricilərinin qiymətə təsiri*

Müəssisələrin gəlir və xərcləri, sənəd dövriyyələri tam fərqli ola bilərlər. Belə ki, inşaat sahəsində tərtib olunan cüzi miqdarda sənəd (50-100 ədəd) on milyonlarla manat tikinti işlərini əhatə etdiyi halda, rabitə sahəsində yüz min manat dövriyyə, hər biri 10-20 manat məbləğə tərtib edilən minlərlə mədaxil -məxaric və s. sənədlərdən ibarət ola bilər.

○ *Vergi statusunun (mükəlləfiyyətinin) qiymətə təsiri*
Mənfəət verfinin və ƏDV-nin ödəyicilərinin, sadələşdirilmiş mükəlləfiyyətli ödəyicilər, Hasilatın Pay Bölgüsü (PSA) protokollarına əsasən vergi ödəyən müəssisələrin auditini də eyniləşdirmək olmaz.

○ *Auditor xidmətini:*

- satılan təşkilatın şərtlər toplusunun təsiri;

- təklif edən auditor təşkilatının potensialının təsiri.

Satılan təşkilatın şərtlər toplusunda auditora qarşı sərt tələblər irəli sürülə bilər. Əfsuslar olsun ki, bir sıra hallarda bu tələblər əsassız olaraq ağır müəyyən edilir, hətta mümkünsüz də olur (məsələn, auditor təşkilatında ağlaban həddən yuxarı sayda icazəli auditorun olması şərti və s.).

Auditor təşkilatının potensialının da xidmətin dəyərində təsiri böyükdür. Belə ki, təcrübəli, beynəlxalq sertifikatlı malik, spesifik sahələr üzrə sənədlərə malik auditorlara daha yüksək əmək haqqı verilir ki, bu da xidmət haqqının müəyyən edilməsi zamanı xidmətin maya dəyərinin yüksəlməsinə səbəb olur.

Digər bir məsələ isə öz xidmətlərini təklif edən auditorlarla bağlıdır. Belə ki, bir sıra hallarda auditorlar, böyük şirkətlərin maliyyə hesabatlarının auditini aparmaqla, özlərinə nüfuzlu müştəri kontingenti yaratmağa meyillidirlər. Bu da sifarişçilərə qiymət güzəştinin edilməsi, auditə sərf edilən vaxt, xərc və digər məsrəflərin müqabilində aşağı məbləğdə xidmət haqqı müəyyən edilməsi ilə nəticələnə bilər.

3.2. Auditor xidmətlərinin qiymətinin müəyyənləşdirilməsinin yekun mərhələsi

Azərbaycan Respublikasının ərazisində göstərilən auditor xidmətlərinin dəyərinin təsdiq edilmiş minimum hədlərin mövcud olduğu, habelə xidmətin dəyərinin sifarişçi-icraçı münasibətində konsensusa gəlinməsi vəsiti müəyyən edilməsi şəraitində auditor xidmətlərinin qiymətinin müəyyənləşdirilməsi prosesi bir metodik prosedur kimi tətbiq edilə və bu Metodika tövsiyəvi xarakter daşıya bilər.

Beləliklə, auditor xidmətlərinin qiymətinin müəyyənləşdirilməsinin yekun mərhələsində aşağıdakı düsturdan istifadə edilə bilər:

QEYD: İstifadə olunan meyarlar və əmsallar tam şərtidir və hər bir auditor tərəfindən hər bir audit üçün fərdi qaydada müəyyənləşdirilə bilər.

$$SAD = MH + ((MH * Fst) + (MH * Ngt) + (MH * Vst) \pm (\$tt + Apt)) * D\$_$$

Burada SAD - Auditor xidmətlərinin dövlət satınalmalarında ehtimal olunan qiyməti

MH - auditor xidmətlərinin dəyərinin təsdiq edilmiş minimum həddi (manatla)

Fst - fəaliyyət sahəsinin qiymətə təsiri (Əmsalla)

Ngt - Natural göstəricilərinin qiymətə təsiri (Əmsalla)

Vst- vergi statusunun qiymətə təsiri (Əmsalla)

Ştt - satınalan təşkilatın şərtlər toplusunun təsiri (məbləğlə)

Apt- təklif edən auditor təşkilatının potensialının təsiri (məbləğlə)

Dş - digər şərtlər (%-lə)

Misal: ABC şirkətinin maliyyə hesabatının auditinin ehtimal olunan qiymətinin hesablanması

MH = 10 000 manat

Fst - fəaliyyət sahəsinin qiymətə təsiri =0.2 Əmsalla (ABC şirkəti çoxmərhələli kimya sənayesi müəssisəsidir)

Ngt - Natural göstəricilərinin qiymətə təsiri = 0.1 Əmsalla (ABC şirkətinin sənəd dövriyyəsi yüksəkdir)

Vst- vergi statusunun qiymətə təsiri = 0.4 Əmsalla (ABC şirkəti iş və xidmət idxal və ixrac edir, qeyri-rezident kontragentlərlə transaksiyaları var)

Ştt - satınalan təşkilatın şərtlər toplusunun təsiri (məbləğlə) = 0 manat(ağırlaşdırıcı şərt yoxdur)

Apt- xidmət təklif edən auditor təşkilatının potensialının təsiri (məbləğlə)= +5000 manat (Şərtlər toplusuna əsasən layihədə iki nəfər ACCA sertifikatlı auditor olmalıdır)

Dş - nüfuzlu müştəri kontingenti yaratma meyli - 30% azaldılmaqla ümumi məbləğin 70%-i.

Beləliklə, ABC şirkətinin maliyyə hesabatının auditinin ehtimal olunan qiyməti

$$\text{SAD} = 10000 + (((10000 \cdot 0.2) + (10000 \cdot 0.1) + (10000 \cdot 0.4) + (0 + 5000)) \cdot 70\%) = 10000 + ((2000 + 1000 + 4000 + 5000) \cdot 70\%) = 10000 + 8400 = 18400 \text{ manat təşkil edir.}$$

4. Gözlənilən nəticə

Bu Metodika audit zamanı, o cümlədən dövlət satınalmalarında auditor xidmətlərinin qiymətinin müəyyənləşdirilməsi üçün istifadə oluna və xidmət bazarında audit üzrə ədalətli dəyər formalaşmasına öz təsirini göstərə bilər.

Tərtib etdilər:

**Nəcəf Talıbov – Sədrin elmi-metodik məsələlər üzrə müşaviri
Eldar Təhməzov – “Azərüçot” MMC-nin direktor-auditoru**